

БОЙНЯ №5,
або
ДИТЯЧИЙ ХРЕСТОВИЙ ПОХІД
(Танок зі смертю за службовим обов'язком)

Автор Курт Воннегут, американець німецького походження (у четвертому поколінні), який нині замешкує в чудових умовах на мисі Код (і надто багато курить), дуже давно він був американським піхотинцем (нестройової служби) і, потрапивши в полон, став свідком бомбардування німецького міста Дрездена (Флоренції на Ельбі) і може про це розповісти, бо вижив. Цей роман частково написано у трохи телеграфно-шизофренічному стилі, як пишуть на планеті Тралфамадор, звідки з'являються літальні тарілки. Із миром.

Усе це сталося — чи майже все. Принаймні історії про війну переважно правдиві. Одного мого знайомого і *справді* застрелили в Дрездені за те, що взяв чужий чайник. Інший мій знайомий і *справді* погрожував, що після війни замовить своїх особистих ворогів найманому вбивці. І так далі. Усі імена я позмінював.

Я *справді* повернувся до Дрездена 1967 року на грант Гуггенгайма* (дякувати Богу). Місто сильно нагадувало Дейтон, штат Огайо, хоча там було більше відкритого простору. Тамтешня земля, мабуть, ховає тонни перемелених людських кісток.

Поїхав я туди зі старим воєнним товаришем, Бернардом В. О'Гером, і ми подружилися з таксистом, який возив нас до бойні, де нас замикали на ніч як військовополонених. Його звали Гергард Мюллер. Він розповів, що якийсь час перебував у полоні в американців. Ми запитали, як воно — жити за комунізму, а він сказав, що спершу було жахливо, адже всім доводилося гарувати й не вистачало житла, їжі та одягу. Одначе тепер справи йшли набагато ліпше. У нього була мила квартирка, а його донька здобувала прекрасну освіту. Його мати згоріла у вогняному смерчі в Дрездені. Таке життя.

На різдвяні свята він надіслав О'Геру листівку з таким написом:

* Ідеться про грант від Фонду Джона Саймона Гуггенгайма. — Тут і далі — прим. пер.

«Бажаю тобі й твоїй сім'ї, а також твоєму другові веселого Різдва та щасливого Нового року й сподіваюся, що, як буде доля, трапиться якимось зустрінися в моєму таксі ще раз у світі, де панують мир і свобода».

х х х

Мені дуже подобаються ті слова: «Як буде доля».

Страшенно не хотілося б розповідати вам, як багато грошей, нервів і часу в мене забрала ця огидна книженція. Двадцять три роки тому, повернувшись додому з Другої світової війни, я думав, ніби мені буде просто написати про знищення Дрездена, адже все, що мені доведеться робити, — це просто переповісти побачене. А ще я думав, що ця книжка буде шедевром або принаймні принесе мені купу грошей, бо ж це така важлива тема.

Але тоді я вичавив із себе небагато слів про Дрезден — принаймні недостатньо для цілої книжки. Та й тепер, коли я став старим пердуном зі спогадами, цигарками «Пелл-Мелл» і дорослими синами, слів не побільшало.

Я розмірковую про те, що дрезденська частина моїх спогадів геть ні на що не придалася, а все ж як спокусливо було б написати про Дрезден, і на думку мені спадає відомий лімерик:

У Стамбулі жив-був молодик,
Який лаяв свій власний патик:
«Скільки я в тебе впер
Грошей, сил — а тепер
Сцять не хочеш, старий ти індик».

А ще пригадую пісеньку з такими словами:

Мене звать Йон Йонсон,
Мій дім — штат Вісконсин,
Пиляю там ліс й не тужу.
Як перестрівають мене, то питають:
«Як звати тебе?».
Я й кажу:

Мене звать Йон Йонсон,
Мій дім — штат Вісконсин...

І так без кінця.

Упродовж років люди часто запитували мене, над чим працюю, і зазвичай я відповідав, що головна моя робота — це книжка про Дрезден.

Одного разу я сказав так Гаррісону Старру, кінопродюсеру, а той здійняв брови й поцікавився:

— Це антивоєнна книжка?

— Так, — відповів я. — Мабуть.

— Знаєш, що я кажу людям, коли чую, що вони пишуть антивоєнну книжку?

— Ні. А що ти їм кажеш, Гаррісоне Старре?

— Я кажу: може, ліпше напишеш *антильодовикову* книжку?

Він, певна річ, мав на увазі, що війни будуть завжди, що покласти їм край не легше, ніж зупинити льодовик. Я теж так вважаю.

Та й навіть якби війни не сунули одна за одною, наче льодовики, залишається ще банальна й стара як світ смерть.

х х х

Коли я був трохи молодшим і працював над своєю славнозвісною книжкою про Дрезден, то запитав старого воєнного товариша на ім'я Бернارد В. О'Гер, чи можна

до нього приїхати. Він працював окружним прокурором у Пенсильванії. Я був письменником і мешкав на Кейп-Коді. На війні ми були рядовими, служили в пішій розвідці. Ми ніколи не очікували, що після війни зароблятимемо гроші, але справи в нас ішли доволі добре.

Я знайшов його за допомоги телефонної компанії «Белл». Вони в цьому плані чарівники. Інколи пізно вночі на мене нападає ця хвороба, пов'язана з алкоголем і телефоном. Я напиваюсь і відлякую дружину, бо від мене тхне іпритом і трояндами. А тоді серйозним і вишуканим тоном прошу операторів з'єднати мене з тим чи тим другом, якого не чув роками.

Так я й додзвонився до О'Гера. Він низький, а я високий. На війні ми були Маттом і Джеффом*. На війні нас обох узяли в полон. Я сказав йому по телефону, хто я такий. Він дуже легко в це повірив. Він не спав. Читав. Усі його домашні поснули.

— Слухай... — сказав я. — Я оце пишу книжку про Дрезден. Хочу, щоб хтось допоміг мені все пригадати. Може, я приїхав би до тебе в гості, й ми випили б, поговорили, позгадували.

О'Гер не виявив ентузіазму. Сказав, що пам'ятає небагато. Проте додав, щоб я приїжджав.

— Думаю, кульмінацією книжки стане страта бідного старого Едгара Дербі, — сказав я. — Яка іронія. Ціле місто охоплено вогнем, тисячі людей убито. А тут цього американського піхотинця арештовують посеред руїн за крадіжку чайника. Влаштовують звичайнісінький суд і розстрілюють цілим загоном.

— Мм, — відгукнувся О'Гер.

* Персонажі відомого американського газетного коміксу карикатуриста Бада Фішера.

— Адже саме це має бути кульмінацією, не думаєш?

— Я про це нічого не знаю, — сказав він. — Це не мое ремесло, а твоє.

х х х

Як майстер кульмінацій і напружених моментів, і виписування характерів, і чудових діалогів, й інтриг, і конфліктів, я багато разів накидував план дрезденського сюжету. Найліпший план, або принаймні найкрасивіший, я створив на звороті рулону шпалер.

Я взяв доньчині кольорові олівці — по барві на кожного з головних героїв. Один край шпалер позначав початок історії, а інший — кінець, а між ними було те, що відбувалося між тим. Тож синя лінія перетиналася з червоною, а потім жовтою, але жовта лінія уривалася, бо персонаж, якого вона позначала, помер. І так далі. Бомбардування Дрездена позначала вертикальна смуга оранжевої штриховки, і всі лінії, які проходили через неї живими, виходили з іншого боку.

Наприкінці всі лінії зупинялися на буряковому полі на Ельбі, неподалік від Галле. Дощило. За кілька тижнів до того війна в Європі скінчилася. Нас під наглядом російських солдат вишикували шеренгами — англійців, американців, нідерландців, бельгійців, французів, канадців, південноафриканців, новозеландців, австралійців — тисячі військовополонених, які от-от мали перестати ними бути.

А з іншого боку поля стояли тисячі росіян, поляків, югославів тощо, за якими наглядали американські солдати. Обмін здійснили просто там, під дощем — полоненого за полоненого. Ми з О'Гером залізли до кузова американської вантажівки до купи інших. О'Гер нічого не взяв на пам'ять. Майже в усіх інших щось було. Я забрав церемоніальну шаблю Люфтваффе —

вона й досі в мене. Маленький навіжений американець, якого я в цій книжці називаю Полом Лаззаро, мав із кварту діамантів, смарагдів, рубінів тощо. Він забрав їх у мерців у дрезденських підвалах. Таке життя.

Недоумкуватий англієць, який десь розгубив усі зуби, ховав свій трофей у полотняному мішку. Мішок лежав на моїх ступнях. Чоловік час від часу заглядав до мішка, а тоді заковчував очі й крутив головою на кістлявій шиї, намагаючись помітити, як хтось потай зорить на його мішок. Тоді кидав торбу мені на ноги.

Я думав, він кидає мішок випадково. Але я помилявся. Англієць *мусив* показати комусь, що в торбі, й вирішив, що мені можна довіряти. Він спіймав мій погляд, підморгнув, розгорнув мішок. Там лежала гіпсова копія Ейфелевої вежі. Вона була позолочена. Усередину вставлено годинник.

— Оце так штуkenція, — сказав чоловік.

І нас перекинули літаком на базу відпочинку у Франції, де годували шоколадними молочними коктейлями й іншим поживним харчем, доки ми стали пухкенькими, як немовлята. Тоді нас відправили додому, і я одружився з гарненькою дівчиною, також пухкенькою, як немовля.

І в нас пішли немовлята.

Тепер усі вони дорослі, а я — старий пердун зі спогадами і цигарками «Пелл-Мелл». Мене звать Йон Йонсон, мій дім — штат Вісконсин, пиляю там ліс й не тужу.

Інколи пізно вночі, коли дружина лягає, я намагаюся додзвонитися колишнім подружкам.

— Операторе, чи можете ви дати мені номер місіс Такої-то. Здається, вона мешкає там-то.

— Вибачте, сер. У довіднику такої немає.

— Дякую, Операторе. Усе одно дякую.

Тоді я випускаю собаку, або ж впускаю його, і ми трохи балакаємо. Я виявляю прихильність до нього, а він — до мене. Йому не заважає запах іприту й троянд.

— Ти непоганий, Сенді, — кажу я собаці. — Ти знаєш про це, Сенді? Нічого такий.

Інколи я вмикаю радіо й слухаю ток-шоу з Бостона чи Нью-Йорка. Коли я напиваюся, то терпіти не можу музику в записі.

Рано чи пізно я лягаю спати, і дружина питає мене, котра година. Завжди їй треба знати, котра година. Інколи я не знаю, і тоді кажу:

— А я звідки знаю.

Іноді я думаю про свою освіту. Після Другої світової війни я якийсь час ходив до Чиказького університету. Був студентом кафедри антропології. У ті часи там учили, що люди абсолютно нічим не відрізняються між собою. Може, й досі так учать.

Ще там учили, що ніхто не буває сміховинним, чи поганим, чи мерзотним. Незадовго до смерті батько сказав мені:

— Знаєш, у тебе в жодній книжці немає лиходія.

Я відповів, що цього я навчився в університеті після війни.

х х х

Навчаючись на антрополога, я паралельно працював кримінальним репортером у славнозвісному Міському бюро новин Чикаго за двадцять вісім доларів на тиждень. Одного разу мене перевели з нічної зміни на денну, тож я працював по шістнадцять годин поспіль. Нас підтримували всі міські газети, а також AP, UP*

* AP («Associated Press») і UP («United Press») — великі інформаційні агентства США.

тощо. А ми отримували новини від судів і поліцейських відділків, і пожежної служби, і берегової охорони на озері Мічиган тощо. Ми були на зв'язку із закладами, які постачали нам новини за допомогою пневматичних труб, що тягнулися під вулицями Чикаго.

Репортери телефоном надиктовували новини журналістам у навушниках, а ті переносили їх на вощений папір для ротаторів*. Новини віддруковували й записали в мідно-оксамитові капсули, які згодовували пневматичним трубам. Найжорсткішими репортерами й журналістами були жінки, які перебрали на себе роботу чоловіків, що пішли на війну.

І от найпершу свою новину я мав диктувати телефоном одній із тих мегер. Новина була про молодого ветерана, який почав працювати оператором старомодного ліфта в офісній будівлі. Двері ліфта на першому поверсі було прикрашено кованим візерунком. Крізь отвори змілося залізне вербове гілля. На залізному прутіку сиділа парочка нерозлучників.

Цей ветеран вирішив дістатися ліфтом у підвал, зачинив двері й почав спускатися, але його обручка зачепилася за всі ті оздоби. Тож молодика відірвало від підлоги ліфта, яка поповзла донизу, тікаючи в нього з-під ніг, і його розчавила стеля кабіни. Таке життя.

І от я надиктував це, і жінка, яка мала робити трафарет, запитала мене:

- Що сказала його дружина?
- Вона ще не знає, — відповів я. — Це сталося щойно.
- Подзвони їй і роздобудь коментар.
- Що?

* Поширена колись машина для трафаретного друку й швидкого створення копій.